

lində sayıların yayılması fenomenində heç bir halda sosial şəbəkələr deyil, ictimai rəyə cavabdeh olan elita günahkardır.

Dünyadakı siyasi sabitləşmə kontekstində sosial media sosial povestin rolunu canlandırır. Sosial normaların pozulmasını müəyyənləşdirirlər və bu dünyanın güclülərinin sirlərini ictimaiyyətə nümayiş etdirirlər, siyasi qurumlar isə «şəffaflıq» ilə öynürlər. Bu cür «orijinallıq», bundan sonra auditoriyani təşkil edən və şəffaflığın üstünlük təşkil etdiyi mübahisələrə qarışan onlayn icma üzvləri arasında daha sıx bir əlaqəyə çəkir. Nəticədə, sosial şəbəkələr ananəvi medianın daha obyektiv yanaşmasını «orijinallıq»adlandırmaqla avaz edir.

Açar sözlər: Media, savadlılıq, social media, araşdırma, etika

Giriş

Media savadlılığı-insanlara müxtəlif media növlərində, janrlarda və formatlarda mesajları təhlil etməyə, qiymətləndirməyə və yaratmağa imkan verən vasitə və bacarıqların məcmusudur.

Media savadlılığının mərkəzində insanları izlədikləri, gördükləri, oxuduqları barədə suallar verməyə təşviq edən bir model var. Media savadlılığı istehlakçılara xəbərlərdə və icma proqramlarında təbliğat, senzura və ya birtərəfli (və bu cür hərəkətlərin səbəbləri də) görmək üçün media mesajlarını təhlil etməyə və struktur elementləri — media sahibi, onların maliyyələşdirmə modeli kimi məlumatlara təsir etməyə imkan verir.

Media savadlılığı insanları təcrübəli media mesaj yaradıcıları və istehsalçıları kimi görmək, hər bir media növünün üstünlüklərini və məhdudiyyətlərini asanlaşdırmaq və anlamaq və müstəqil media yaratmaq məqsədi daşıyır.

Media savadlılığının vəzifəsi media istehlakını aktiv və kritik bir prosesə çevirmək, insanlara potensial manipulyasiyanı (xüsusən reklam və PR-də) daha yaxşı başa düşməyə kömək etmək və insanlara medianın və mülki, ortaqların realıya baxış qurmaqdakı rolunu anlamağa kömək etməkdir. (<https://vestnik-nko.ru/blog/2018/02/25/mediagramotnost-i-informatsionnaya-kultura-v-sfere-nko-volgogradskoj-oblasti/>)

İstər totalitar, istərsə də demokratik dövlətlərdə kommunikasiya və informasiya vasitələrinin təhlükə altında olduğu bu gün media təhsili və informasiya savadlılığı (MIL) xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bu böhran vəziyyəti, şübhəsiz ki, medianın formalaşmasının güclərini deyil, onun məhdudiyyətlərini də müəyyənləşdirməyə kömək etdi. İnformasiya mənbələri ilə əlaqəli hər şeydə yaxşı hazırlaşsaq da, yərnə də sosial şəbəkələrin təsirini nəzərə alınmadılar. Rəqəmsal dövrdən əvvəl media kimi, müasir media təhsili böyük bir sıçrayış etməli və kompüter məlumatlarının məlumatla görə effektivə xüsusi diqqət yetirməlidir. (M. Gökhan Ali, 2012) İstifadəçi hərəkətlərini izləməklə əlaqəli alqoritmlərin parametrləri sayəsində müəyyən bir məlumat ön planda qoyulur. İstifadəçi sakitcə internet filtrləri ilə əhatə olunmuşdur ki, bu da bir daha qərəzli fikri təsdiqləyir. Beləliklə, filtrlər ödəmə məzmunu (kilərlərin sayı) səbəbindən plüralizmi və müxtəlif fikirləri azaldır. İstifadəçi məlumatlarından bilinməyən məqsədlər üçün belə səhv bir istifadə, onun məxfiliyi

SOSIAL ŞƏBƏKƏLƏRDƏ YAYILAN SAXTA XƏBƏRLƏRLƏ MÜBARİZƏDƏ MEDIA SAVADLIĞININ ROLU

Günəy Mahmudova

BDU,"Jurnalstika" Elmi Tədqiqat Laboratoriyası, elmi işçi
guneyf1986@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7756-5849

Xülasə

İnformasiya və kommunikasiya elmində eşitmə əsas idrak funksiyalarını yerinə yetirir və sosial əlaqə vasitəsi kimi qəbul edilir. Onun köməyi ilə ətraf mühit müşahidə olunur, müzakirələr sayəsində qərarlar qəbul edilir və dəyərlər müqayisə olunur. . . Eyni funksiyalar əvvəllər ananəvi media tərəfindən yerinə yetirilirdi. Ancaq bundan sonra ananəvi media ictimaiyyətin inamsızlığına səbəb olur. Bu inamsızlığın əlaməti söz-söhbətlərin qaytarılmasıdır və sosial media yalnız onların yayılması üçün bir vasitədir. Həqiqətən, as-

üçün şübhəsiz bir təhlükə yaradır. Bəhranı, dedi-qodu, təbliğat və sui-qəsd nəzəriyyələrinin qarışığı olan, və ya yeni bir fenomenin qarışığı olan saxta xəbərlər ətrafında alovlandı. Mövcud saxta məlumatlar daha təhlükəlidir: «Saxta» yanlış məlumatdan böyükdür, lakin bu fenomenin yenilikləri, kompüter elmlərinin imkanları onu məhdudiyyətsiz və transmedia, buna görə də viral halına gətirir. Buna görə media təhsili, caiz xətti ilə keçən rəqəmsal texnologiyaların artan təsirini mütləq nəzərə almalıdır. Saytların görüntüləməsi və rəhbərliyi kimi olduqca zərərli hadisələrdən sonra, bu gün manipulyasiya və kütləvi sabitləşmə üçün məxfi məlumat prosesini müşahidə edirik. Bundan əlavə, bu tədbirlər əsas dünya internet nəhəngləri Gafam (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft) tərəfindən idarə olunan platformalarda baş verir. Onlayn təbliğatın dekodlaşdırmasının əsas çətinliyi budur ki, innovativ texnologiyalara əsaslanan dəyişiklik ideologiyaların müəyyən bir forması ilə mübarizə haqqında danışır. Paradoksal olaraq, bu ideologiyaların mühafizəkar əsası var; Mövcud siyasi sistemlərdə xaos yaratmaq, açıq və mübarəzi bir görünüş yaymadan daha çox yönəldilmişdir.

Sosial şəbəkələrdə şəyilər

Yeni nəsil eyni anda tədqiqatçı, analitik və yaradıcı olmağı öyrənməlidir. Beləliklə, media savadlılığı həm medianın özündən, həm də onların əsaslı olan siyasi və etik prinsipləri yenidən nəzərdən keçirmək məcburiyyətində qalır. Rəqəmsal sferanın davamlı genişləndirilməsini nəzərə alaraq sosial şəbəkələrdə və müzakirələrin rolunu yenidən nəzərdən keçirmək, passiv tamaşaçıları xəbər mübadiləsi edən və məlumatı şərh edən aktiv istifadəçilərə cəmiyyətə çevirir. Sosial şəbəkələrdə müşahidə etdiyimiz şəyilər heç də zərərsiz deyil və laqeydlərə onlara baxa biləcəyiniz. Təsəddüfi nağıllar, söhbətlər, ixtiralar sürətlə yaymaq - bu cür şəyilər özəl bir sferanı xalqa çevirir. Gündəlik maraqlardan uzaq olan bir elitanın aləti kimi qəbul edilən həqiqətdən üstünlükdür.

Beləliklə, sosial şəbəkələr, sübut etmək üçün saxta dəlillərdən istifadə edərək, səhv dəlillərdən istifadə edərək xəbərdarlıq xəbərlərini təbliğ edir: Həqiqət görüldüyü qədər bəllir və sadə deyil. Beləliklə, «həqiqətdən sonrakı» termini. Buna baxmayaraq, sosial şəbəkələrin təsiri hələ də qiymətləndirilmir və alternativ həqiqətdə ənənəvi məlumat mənbələrinin dayıdığını görməkdən imtina edirik. Obyektiv fakt sərhəddə nisbətən əbədi mübahisəni və onlarda çox geniş istifadə olunan subyektiv şərh olan subyektiv şərhə can atan sosial şəbəkələrdi.

Informasiya və kommunikasiya elmində eşitmə əsas idrak funksiyaları - nı yerinə yetirir və sosial əlaqə vasitəsi kimi qəbul edilir. Onun köməyi ilə ətraf mühit müşahidə olunur, müzakirələr sayəsində qərarlar qəbul edilir və dəyərlər müqayisə olunur. . . Eyni funksiyalar əvvəllər ənənəvi media tərəfindən yerinə yetirilirdi. Ancaq bundan sonra ənənəvi media ictimaiyyətin inamsızlığına səbəb olur. Bu inamsızlığın əlaməti sözsöhbətlərin qaytarılmasıdır və sosial media yalnız onların yayılması üçün bir vasitədir. Həqiqətdən, əslində şəyilərin yayılması fenomenində heç bir halda sosial şəbəkələr deyil, ictimai rəy cavabdeh olan elita günahkardır.

Dünyadakı siyasi sabitləşmə kontekstində sosial media sosial povestinin rolunu canlandırır. Sosial normaların pozulmasını müəyyənləşdirir və bu dünyanın güclülərinin sirlərini ictimaiyyətə nümayiş etdirir; siyasi qurumlar isə «şəffaflıq» ilə öyünür. Bu cür «orijinallıq», bundan sonra auditoriyanı təşkil edən və şəffaflığın üstünlük təşkil edən mübahisələrə qarışan onlayn icma üzvləri arasında daha sıx bir əlaqəyə çağırır. Nəticədə, sosial şəbəkələr ənənəvi medianın daha obyektiv yanaşmasını «orijinallıq» adlandırmaqla əvəz edir.

Tədqiqatçı, analitik və yaradıcı

Sosial şəbəkələr və onların yaratdığı «saxtakarlıqlar» media təhsili və informasiya savadlılığı (mig) üçün əsas bacarıqlardan birini — tənqidi düşüncəni tələb edən işi təmsil edir. Bununla birlikdə, bu vəziyyətdə rəqəmsal məkanın xüsusiyyətlərini aydın şəkildə təsvir etmək lazımdır: bir tərəfdən interaktivlik, şəffaflıq və açıqlıq, digər tərəfdən dezinformasiya və istifadəçilərin fikirlərinə təsir etmək cəhdləridir. (John Pavlik, Journalism and new media, 2011)

Buna görə tənqidi düşüncəni təbliğatə qarşı bir forma kimi istifadə etmək öyrətmək lazımdır. Gənclərdə məsuliyyət hissiini də inkişaf etdirmək lazımdır. Sosial şəbəkələrdən necə istifadə etdikləri barədə düşüncəli, sosial şəbəkələrdə etdikləri hərəkətlərin nəticələrini dərk etməli və ən əsas tənqidləri öz ünvanlarına qəbul etməyi öyrənməlidirlər. Etika hissinin inkişafı da təhsil prosesində olduqca vacib rol oynayır.

Etik siçrayış

Jurnalistik deontoloji prinsiplərini yenidən nəzərdən keçirməyə hazırdırlar və MiG-nin əhəmiyyətini dərk etməyə başlayırlar. Etikadakı bu siçrayış müəllimlərə media təhsilini yeni bir şəkildə yerləşdirməyə kömək edə bilər və internetin təhdidlərinə qarşı duracaq və yalnız həssas məlumatları deyil, medianın özlərini də qoruyacaq bir təkən verə bilər. Ölçəlməz məlumatları ortaya qoyan araşdırma jurnalistikasının əhəmiyyəti barədə məlumatlılıq tədricən geri qaydır.

Məsələn, «Panama arxiv» adı ilə tanınan məxfi sənədlərin böyük bir siçrayış kimi qalmaqallı araşdırma jurnalistikası əxlaqi siyasi sahəyə və jurnalist peşəsinə inamına qaytarmağa kömək edir. Digər promossiylar daha çox «saxta» xəbərlərə mübarizə məqsədi daşıyır. Bunların arasında Frans-Press Agentliyinin «Informasiya pərdə arxasında» bloku (Making of, les coulisses de l' info), böyük informasiya mexanizminin «pərdəarxası» nı, Mond qəzetinin Dekodexini (saytların toksiklik dərəcəsinə görə sıralandığı yer), Google platformasının ReVeye (fotoşəkillərin həqiqiliyi üç kliklə yoxlamağa imkan verir), Spince və saytı və onun cəmi Hunter bloku (sui-qəsd nəzəriyyələrini ifşa edən).

Bununla birlikdə, tam istifadə etmək və savadlı bir vətəndaş cəmiyyəti yaratmaq üçün mig-də tənqidi düşüncə sosial medianın geoiqtisadiyyatına da tətbiq olunmalıdır. Kaliforniya qanunlarına tabe olan gafam rəqəmsal platformaları uzun müddət sosial məsuliyyətdən yayınmaq və müvafiq öhdəliklər götürməmək üçün media statusunu tanımaqdan imtina etdi. Lakin alqoritmlərin istifadəsi onların maddi fayda əldə edilən məzmunu redaktor nəzarəti həyata

keçirmək qabiliyyətini ortaya qoydu. Eyni zamanda, internet nəhəngləri nəyin doğru olduğunu özləri müəyyənləşdirirlər və alqoritmlər yaradan mütəxəssislər hərəkətlərinin şəffaflığı və etikası barədə hesabat vermək məcburiyyətində deyillər.

Bu megamedia indiyə qədər özünütənzimləmə kartı oynayırdı: öz qaydalarını hazırlayırdılar, saxta xəbərlərin yayılmasından şübhələnən bu və ya digər saytı və ya hesabı silirdilər, heç kimə hesabat vermirdilər. Bununla birlikdə, izləyicilərinin etibarını qorumaq istəsələr, bu məsələyə daha məsuliyyətlə yanaşmalı və «daşıyıcı» (ümumi daşıyıcı) və «ictimai kurator» (ictimai güvən) funksiyalarını birləşdirən daha hibrid bir model istifadə etməlidirlər. Əks təqdirdə, istifadəçilər platforma məlumatlarından qaçmağa başlaya bilər və ya istifadə etməkdən tamamilə imtina edərək, Decodex saytının nümunəsi ilə göstəriləyi kimi jurnalistlərlə birgə tənzimləməyə gələ bilərlər. Jurnalist etikasını və fundamental azadlığı birləşdirməyi bacaran xüsusi bir alqoritmın birgə inkişafı qərarı, şübhəsiz ki, gələcəyin alternativlərindən biridir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Con Vivian, 2021. "Kütləvi kommunikasiya mediası"
2. Digital Media Ethics, Center for Journalism Ethics, University of Wisconsin-Madison, 2013. (Stephen A. Ward)
3. John Pavlik, "Journalism and New media" 2011
4. Jay David Bolter, Richard Grusin, 2000. "Remediation: Understanding New media." The MIT Press.
5. M. Gökhan Ahi, 2012. Yeni Media Konfransı, "Yeni media, yeni hüquq, yeni etik"
6. Marshall McLuhan, 1964. "The Medium is the Message."
7. <http://www.poynter.org/wp-content/uploads/2012/09/9-27-12-10.png>
8. (<https://vestnik-nko.ru/blog/2018/02/25/mediagramotnost-i-informatsionnaya-kultura-v-sfere-nko-volgogradskoj-oblasti/>)

Güney Mahmudova

The role of media literacy in the fight against fake news spread on social networks

Summary

In information and Communication Science, hearing performs basic cognitive functions and is considered as a means of social communication. With its help, the environment is observed, decisions are made thanks to discussions, and values are compared. . . The same functions were previously performed by traditional media. However, after that, the traditional media causes distrust of the public. A sign of this distrust is the return of rumors, and social media is just a tool for their spread. Indeed, in fact, in no case are social networks to blame for the phenomenon of spreading rumors, but the elite responsible for public opinion.

In the context of political stabilization in the world, social media plays the role of social narrative. They identify violations of social norms and demonstrate to the public the secrets of the powerful of this world, while political institutions boast of their «transparency». Such «originality» calls for a closer relationship between the members of the online community, who then make up the audience and get involved in disputes where transparency prevails. As a result, social networks are replacing the more objective approach of traditional media by calling it «originality».

Keywords: Media literacy; social media, research, ethics

Гоней Махмудова

Роль медиаграмотности в борьбе с фейковыми новостями распространяемыми в социальных сетях

Резюме

В науке об информации и коммуникации слух выполняет основные когнитивные функции и рассматривается как средство социальной коммуникации. С его помощью наблюдается окружающая среда, благодаря обсуждениям принимаются решения и сравниваются ценности. . . Те же функции ранее выполняли традиционные СМИ. Но тогда традиционные СМИ вызывают недоверие общественности. Признаком этого недоверия является возвращение слухов, а социальные сети только средство их распространения. Ведь на самом деле в явлении распространения слухов вина-таки отнюдь не социальные сети, а элита, отвечающая за общественное мнение.

В контексте политической стабилизации в мире социальные сети играют роль социального повествования. Они выявляют нарушения социальных норм и публично демонстрируют секреты сильных мира сего, в то время как политические институты хвастаются своей «прозрачностью». Этот тип «аутентичности» затем привлекает к более тесным отношениям между членами онлайн-сообщества, которые составляют аудиторию и участвуют в дебатах, в которых преобладает прозрачность. В результате социальные сети заменяют более объективный подход традиционных СМИ так называемой «аутентичностью».

Ключевые слова: СМИ, грамотность, социальные сети, исследования, этика